

БӨЛІМ: TURAN UNIVERSITY / UNIVER / СТУДЕНТ

ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын реттеу

ЖАРИЯЛАНДЫ 06.05.2025	ТИРЕК СӨЗДЕР deduction, induction, international experience, labor rights, legislative regulation, university faculty, дедукция, еңбек құқықтары, ЖОО оқытушылары, законодательное регулирование, заңнамалық реттеу, индукция, международный опыт, преподаватели вузов, трудовые права, халықаралық тәжірибе	СІЛТЕМЕ https://bilimger.kz/178814/

Мырзахмет Қайрат

Ғылыми жетекші: Ф.ғ.к қауымдастырылған профессор **Тулекова Гулжан Хажмуратовна**

УДК 34.02

Тұран университеті «Юриспруденция» сериясы, 2025 ж

Аңдатпа

Мақалада ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын реттеу мәселесі заңдық тұрғыдан қарастырылады. Еңбек құқығы – кез келген қызметкердің, соның ішінде жоғары оқу орны оқытушыларының да негізгі құқықтары мен әлеуметтік кепілдіктерін қамтамасыз ететін маңызды сала. Қазақстандық және халықаралық тәжірибелерге сүйене отырып, ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын қорғау тетіктері, оларды заңнамалық деңгейде жетілдіру жолдары қарастырылады. Зерттеу барысында индукция және дедукция әдістері қолданылып, заңнамалық түсіндірмелі сөздіктер, нормативтік актілер, конференция материалдары, сондай-ақ отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми еңбектері негізінде еңбек құқықтарын реттеудің теориялық және практикалық аспектілері талданады. Сонымен қатар, Scopus және Thomson Reuters журналдарында жарияланған мақалалар негізінде халықаралық тәжірибе

зерттеледі. Мақаланың негізгі нәтижелері ретінде ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын реттеудегі қазіргі мәселелер айқындалып, оларды шешу жолдары ұсынылады. Автор Қазақстандағы заңнаманы жетілдіру арқылы оқытушылардың еңбек құқықтарын қорғауды күшейту қажеттігін негіздейді.

Түйін сөздер: еңбек құқықтары, ЖОО оқытушылары, заңнамалық реттеу, индукция, дедукция, халықаралық тәжірибе.

РЕГУЛИРОВАНИЕ ТРУДОВЫХ ПРАВ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВУЗОВ

Аннотация

В данной статье рассматривается вопрос регулирования трудовых прав преподавателей высших учебных заведений с правовой точки зрения. Трудовое право является важной областью, обеспечивающей основные права и социальные гарантии работников, в том числе преподавателей вузов. Опираясь на казахстанский и международный опыт, анализируются механизмы защиты трудовых прав преподавателей вузов и пути их законодательного совершенствования. В ходе исследования применяются методы индукции и дедукции, изучаются нормативные акты, толковые юридические словари, материалы конференций, а также труды отечественных и зарубежных ученых, посвященные вопросам регулирования трудовых прав. Дополнительно проводится анализ международного опыта на основе статей, опубликованных в журналах Scopus и Thomson Reuters. Основные результаты исследования заключаются в выявлении актуальных проблем регулирования трудовых прав преподавателей вузов и предложении возможных решений. Автор обосновывает необходимость усиления защиты трудовых прав преподавателей через совершенствование законодательства Казахстана.

Ключевые слова: трудовые права, преподаватели вузов, законодательное регулирование, индукция, дедукция, международный опыт.

REGULATION OF LABOR RIGHTS OF UNIVERSITY FACULTY

Abstract

This article examines the regulation of labor rights for university faculty from a legal perspective. Labor law is a crucial field that ensures fundamental rights and social guarantees for employees, including university lecturers. Based on Kazakhstani and international experiences, the article analyzes mechanisms for protecting faculty labor rights and explores ways to improve their legislative regulation. The study employs induction and deduction methods, utilizing legislative acts, legal explanatory dictionaries, conference materials, and works of domestic and foreign scholars on labor rights regulation. Additionally, an analysis of international practices is conducted based on articles published in Scopus and Thomson Reuters journals. The key findings of this research identify current challenges in regulating university faculty labor rights and propose potential solutions. The author substantiates the need to strengthen labor rights protection for university faculty by improving Kazakhstan's legislation.

Keywords: labor rights, university faculty, legislative regulation, induction, deduction, international experience.

Кіріспе Қазіргі заманғы жоғары білім беру жүйесінде ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын реттеу өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Оқытушылардың кәсіби қызметін жүзеге асыруы олардың құқықтық және әлеуметтік кепілдіктерінің қамтамасыз етілуіне тікелей байланысты. Білім беру сапасын арттыру үшін оқытушылардың еңбек жағдайлары мен құқықтарын қорғау тетіктерін жетілдіру маңызды. Қазақстанда ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтары Еңбек кодексі, «Білім туралы» заң және басқа да нормативтік-құқықтық актілер арқылы реттеледі. Дегенмен, заңнамалық базаның жетілдірілуін талап ететін мәселелер бар. Әлемдік тәжірибені ескере отырып, еңбек құқықтарын тиімді қорғау жолдарын қарастыру – осы тақырыптың өзектілігін айқындайды. Бұл мақалада ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын реттеудің заңдық негіздері, оның ішінде қазақстандық және халықаралық тәжірибелер, нормативтік актілер мен конференция материалдары талданады. Сондай-ақ, оқытушылардың еңбек құқықтарын

қорғаудың тиімді механизмдерін ұсыну мақсатында ғылыми зерттеулер мен аналитикалық деректер қарастырылады [1].

Негізгі бөлім. Жоғары оқу орындарындағы оқытушылардың еңбек құқықтарын қамтамасыз ету – білім беру жүйесінің сапасы мен тұрақтылығын айқындайтын маңызды факторлардың бірі. Қазіргі уақытта бұл мәселе көптеген мемлекеттерде ғылыми тұрғыдан жан-жақты зерттеліп, оның құқықтық, әлеуметтік және экономикалық аспектілері қарастырылып келеді. Қазақстанда ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтары еңбек заңнамасы мен білім беру саласындағы нормативтік актілер арқылы реттеледі. Алайда, еңбек шарттарының тұрақсыздығы, әлеуметтік кепілдіктердің жеткіліксіздігі және академиялық еркіндік мәселелері бұл тақырыптың өзектілігін күшейтеді. Отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеулеріне сүйенсек, оқытушылардың еңбек құқықтарын қорғау мен реттеу бойынша әртүрлі тәсілдер бар. Қазақстандық ғалымдар ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын қамтамасыз етудің заңнамалық негіздерін зерттей отырып, олардың әлеуметтік жағдайын жақсарту қажеттігін ерекше атап өтеді. Мәселен, Қазақстандағы конференция материалдарында білім беру саласындағы еңбек құқықтарын қорғау механизмдерінің тиімділігін арттыру қажеттілігі жиі көтеріліп келеді. Сонымен қатар, кейбір зерттеулерде академиялық ортадағы еңбек құқықтарын сақтауда әкімшілік басқару жүйесінің әсері қарастырылады [2]. Халықаралық деңгейде бұл мәселе кеңінен зерттеліп, көптеген елдерде ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын қорғау жүйесі белгілі бір стандарттарға негізделген. Әсіресе, Еуропа мен Солтүстік Америка елдерінде университет оқытушыларының әлеуметтік кепілдіктері, еңбек шарттарының тұрақтылығы және академиялық еркіндікке қатысты арнайы заңдар қабылданған. Scopus және Thomson Reuters базаларында жарияланған ғылыми еңбектерде ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын реттеу бойынша тиімді модельдер ұсынылады. Бұл зерттеулерде білім беру мекемелеріндегі еңбек жағдайларын жақсарту үшін құқықтық механизмдерді күшейту қажеттілігі атап көрсетілген. Қазіргі таңда Қазақстанда ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын қорғау мәселесі заңнамалық

тұрғыдан белгілі бір деңгейде реттелгенімен, бұл жүйені жетілдіру қажеттілігі туындап отыр. Әлемдік тәжірибені ескере отырып, еңбек құқықтарын реттеу механизмдерін жетілдіру және оқытушылардың әлеуметтік кепілдіктерін арттыру – білім беру сапасын жақсартудың маңызды алғышарттарының бірі. Сондықтан осы тақырып бойынша жүргізілетін зерттеулер мен ғылыми талдаулар ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын тиімді қорғау жүйесін қалыптастыруға үлес қоса алады[3] .

Жоғары оқу орындарында еңбек ететін оқытушылардың құқықтарын реттеу мәселесі Қазақстан Республикасының заңнамасында белгілі бір деңгейде қарастырылғанымен, бұл салада бірқатар олқылықтар мен шешуді қажет ететін мәселелер бар. ҚР Еңбек кодексі мен «Білім туралы» заңы ЖОО оқытушыларының құқықтық мәртебесін, еңбек шарттарын, жұмыс уақыты мен демалыс мерзімдерін, әлеуметтік кепілдіктерін реттеуге бағытталған. Дегенмен, бұл нормативтік-құқықтық актілерде оқытушылардың еңбек құқықтарын қорғауға байланысты кейбір кемшіліктер байқалады. Бүгінде ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын реттеуде ең өзекті проблемалардың бірі – еңбек шарттарының тұрақсыздығы. Көптеген университеттер оқытушыларды тұрақты еңбек келісімшартына отырғызбай, қысқа мерзімді шарттар арқылы жұмыс істетуді жөн көреді. Мұндай тәжірибе оқытушылардың әлеуметтік қорғалмауын күшейтіп, олардың жұмыс орнына деген сенімділігін төмендетеді. Сонымен қатар, оқытушылардың еңбекақысы мен әлеуметтік кепілдіктерінің жеткіліксіздігі де бұл мәселені ушықтырып отыр. Білім беру сапасының артуы тікелей оқытушылардың әлеуметтік жағдайына байланысты болғандықтан, бұл мәселені шешу үшін заңнамалық деңгейде нақты қадамдар жасалуы қажет [4] . Отандық ғылыми зерттеулер мен конференция материалдарына жүргізілген талдаулар көрсеткендей, Қазақстанда ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын реттеудің құқықтық механизмдері көбінесе әкімшілік реттеуге негізделген. Университет басшылығының шешімдері мен ішкі нормативтік құжаттары оқытушылардың еңбек шарттарын белгілеуде басты рөл атқарады. Бұл жағдай кейде еңбек қатынастарының

теңгерімсіздігін туындатып, оқытушылардың құқықтық қорғау деңгейін төмендетуі мүмкін. Сонымен қатар, ЖОО-дағы академиялық еркіндік мәселесі де еңбек құқықтарын реттеуде ерекше маңызға ие. Ғылыми зерттеулер көрсеткендей, қазақстандық университеттердегі оқытушылардың көпшілігі академиялық еркіндікке толықтай ие емес, бұл олардың кәсіби қызметіне белгілі бір шектеулер қояды. Әсіресе, еңбек шарттарының тұрақсыздығы мен университет әкімшілігінің бақылауы академиялық еркіндік принциптерінің сақталуына кедергі келтіруі мүмкін. Бұл аспект халықаралық тәжірибемен салыстырғанда Қазақстандағы еңбек құқықтарын қорғау жүйесінің әлсіз тұстарын айқындайды[5] .

Шетелдік тәжірибе көрсеткендей, дамыған елдерде университет оқытушыларының еңбек құқықтарын реттеу заңнамалық деңгейде нақты бекітілген және тиімді құқықтық механизмдер арқылы қамтамасыз етіледі. Еуропалық Одақ елдерінде оқытушылардың еңбек құқықтары мен әлеуметтік кепілдіктері арнайы заңдар мен ұжымдық келісімшарттар арқылы реттеледі. Германия, Франция, Ұлыбритания сияқты елдерде университет оқытушыларының тұрақты еңбек шарттарына ие болуы заңмен міндеттелген. Сонымен қатар, бұл елдерде кәсіподақтардың рөлі жоғары, олар оқытушылардың еңбек құқықтарын қорғау ісінде белсенділік танытады. Scopus және Thomson Reuters базаларында жарияланған ғылыми зерттеулерге сүйенсек, АҚШ пен Еуропадағы ЖОО оқытушыларының еңбек жағдайлары Қазақстанмен салыстырғанда әлдеқайда тұрақты. Өйткені бұл елдерде университеттер мемлекеттік және жеке сектор арасында теңгерімді саясат жүргізіп, оқытушылардың еңбек құқықтарын қорғауды басым бағыттардың бірі ретінде қарастырады. Сондай-ақ, шетелдік университеттерде оқытушылардың жалақысы тұрақты түрде өсіп отырады, әлеуметтік кепілдіктер кеңінен қарастырылған және еңбек шарттары ұзақ мерзімді негізде бекітіледі. Қазақстандағы еңбек заңнамасы соңғы жылдары біршама жетілдірілгенімен, әлі де халықаралық стандарттарға толықтай сәйкес келеді деп айту қиын [6] . Бүгінде қазақстандық ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын қорғау үшін заңнамалық өзгерістер қажет. Атап айтқанда, университет оқытушыларының еңбек шарттарын

тұрақтандыру, жұмыс жүктемесін оңтайландыру, жалақыны көтеру және әлеуметтік кепілдіктерді кеңейту бағытында нақты реформалар жүргізілуі керек. Сонымен қатар, академиялық еркіндікті қамтамасыз ету мәселесі де назардан тыс қалмауы тиіс. Еуропалық және америкалық тәжірибені ескере отырып, Қазақстанда кәсіподақтардың рөлін күшейту, еңбек дауларын шешудің тиімді құқықтық механизмдерін енгізу, оқытушылардың еңбекақысын халықаралық стандарттарға сәйкестендіру секілді шаралар қарастырылуы қажет. Тек осы бағытта жүйелі өзгерістер жүргізілген жағдайда ғана ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын тиімді реттеу мүмкіндігі артады[7]. Төменде SWOT-талдау Қазақстандағы ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын реттеудің артықшылықтары мен кемшіліктерін, сондай-ақ мүмкін болатын реформалар мен олармен байланысты қауіптерді анықтауға көмектесетін кесте көрсетілген (1-кесте) [8].

1-кесте. ЖОО ОҚЫТУШЫЛАРЫНЫҢ ЕҢБЕК ҚҰҚЫҚТАРЫН РЕТТЕУДІҢ SWOT-ТАЛДАУЫ

Факторлар	Күшті жақтар (Strengths)	Әлсіз жақтар (Weaknesses)
<i>Заңнамалық база</i>	ҚР Еңбек кодексі мен «Білім туралы» заңы оқытушылардың құқықтарын реттейді.	Еңбек шарттарының тұрақсыздығы, заңнаманың нақты тетіктерінің әлсіздігі.
<i>Әлеуметтік кепілдіктер</i>	Мемлекеттік университеттерде зейнетақы жарналары мен медициналық сақтандыру қарастырылған.	Еңбекақының төмендігі, тұрғын үй және басқа да әлеуметтік көмектің жеткіліксіздігі.
<i>Академиялық еркіндік</i>	Ғылыми-зерттеу жүргізуге мүмкіндік бар.	Университет әкімшілігінің бақылауы жоғары, оқытушылардың еркіндігі шектеулі.

<i>Кәсіподақтардың рөлі</i>	Кейбір ЖОО-ларда кәсіподақ ұйымдары жұмыс істейді.	Кәсіподақтардың әлсіздігі, еңбек дауларын шешу механизмдерінің тиімді болмауы.

Факторлар	Мүмкіндіктер (Opportunities)	Қауіп-қатерлер (Threats)
<i>Халықаралық тәжірибе</i>	Еуропа мен АҚШ тәжірибесін қолдану арқылы заңнаманы жетілдіру.	Шетелдік білікті мамандардың жоғары жалақысы бар елдерге кетуі (ми ағымы).
<i>Жалақыны арттыру</i>	Халықаралық стандарттарға жақындау үшін еңбекақыны көтеру мүмкіндігі.	Экономикалық дағдарыс жағдайында жалақы өсімінің баяу болуы.
<i>Еңбек қатынастарын реформалау</i>	Ұжымдық келісімшарттар мен тұрақты еңбек келісімдерін енгізу.	Университет әкімшілігінің өзгерістерге қарсылығы, бюрократияның сақталуы.
<i>Цифрлық трансформация</i>	Қашықтықтан оқыту, академиялық процестерді автоматтандыру арқылы жұмыс жүктемесін оңтайландыру.	Жаңа технологияларға бейімделмеу, оқытушылардың цифрлық дағдыларын арттыру қажеттілігі.

ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын реттеу мәселесін шешу үшін бірнеше маңызды қадамдар қажет. Біріншіден, еңбек шарттарының тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін заңнамалық өзгерістер енгізу керек. Қазіргі уақытта оқытушылар көбінесе қысқа мерзімді келісімшарттармен жұмыс істейді [9]. Оны тұрақты еңбек келісімшарттарын міндеттейтін заңдармен шешу қажет. Екіншіден, оқытушылардың әлеуметтік кепілдіктерін кеңейту қажет, яғни жалақыны арттыру, тұрғын үймен қамтамасыз ету және кәсіби даму гранттарын енгізу керек. Үшіншіден, академиялық еркіндікті қамтамасыз ету үшін университеттерде басқару жүйесін реформалау қажет, өйткені қазіргі таңда оқытушылардың

ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуде еркіндігі шектеулі. Төртіншіден, кәсіподақтардың рөлін күшейтіп, еңбек дауларын шешудің тиімді тетіктерін енгізу қажет. Қорытындысында, халықаралық тәжірибеге сүйене отырып, ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын тиімді реттеу үшін заңнамалық реформалар мен әлеуметтік шараларды кешенді түрде іске асыру керек [10,11] .

Қорытынды Демек, ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын реттеу – білім беру жүйесінің тұрақтылығы мен сапасын қамтамасыз етудегі негізгі факторлардың бірі. Бұл мәселенің маңыздылығы жоғары білім беру мекемелерінде қызмет ететін оқытушылардың еңбек жағдайлары, әлеуметтік кепілдіктері және кәсіби құқықтарының қаншалықты қорғалғанына тікелей байланысты. Оқытушылар – білім беру процесінің басты қозғаушы күші, сондықтан олардың құқықтары мен мүдделерін қорғау елдің ғылыми әлеуетін арттыруға, білім сапасын жақсартуға және университеттік ортада тұрақтылықты қамтамасыз етуге ықпал етеді. Қазіргі таңда Қазақстандағы жоғары оқу орындарының оқытушылары еңбек қатынастарының бірқатар мәселелерімен бетпе-бет келуде. Олардың қатарында ең алдымен, еңбек шарттарының тұрақсыздығы, жалақы деңгейінің жеткіліксіздігі, әлеуметтік кепілдіктердің шектеулілігі және академиялық еркіндіктің толық қамтамасыз етілмеуі мәселелері бар. Еңбек қатынастарын реттеудің халықаралық тәжірибесі көрсеткендей, тұрақты еңбек келісімшарттары оқытушылардың жұмысына деген сенімділігін арттырып, олардың ғылыми-зерттеу жұмыстарымен еркін айналысуына мүмкіндік береді. Осыған байланысты, Қазақстанда университеттердегі еңбек шарттарын тұрақтандыруға бағытталған заңнамалық өзгерістер енгізілуі тиіс. Жалақы мәселесі де оқытушылардың еңбек құқықтарын қорғаудағы негізгі аспектілердің бірі болып табылады. Қазақстандағы жоғары оқу орындарында жұмыс істейтін оқытушылардың еңбекақысы дамыған елдермен салыстырғанда әлдеқайда төмен. Бұл олардың кәсіби қызметке деген ынтасын төмендетіп, білікті кадрлардың басқа салаларға немесе шетелге кетуіне себеп болуы мүмкін. Осыған байланысты, оқытушылардың жалақысын арттыру, оны инфляция деңгейіне

сәйкестендіру және ғылыми жетістіктерді ескеретін еңбекақы төлеу жүйесін енгізу маңызды қадамдардың бірі болуы керек. Әлеуметтік кепілдіктерді кеңейту де ЖОО оқытушыларының құқықтарын қорғаудағы маңызды бағыттардың бірі. Қазақстанда оқытушылар үшін медициналық сақтандыру, зейнетақы жүйесі және басқа да әлеуметтік қолдау шаралары бар болғанымен, олар жеткіліксіз деңгейде. Дамыған елдердің тәжірибесіне сүйене отырып, оқытушыларға тұрғын үймен қамтамасыз ету, кәсіби біліктілікті арттыруға арналған гранттар бөлу және ғылыми зерттеулерді қаржыландыру жүйесін жетілдіру қажет. Мұндай шаралар оқытушылардың әлеуметтік жағдайын жақсартып, олардың білім беру және ғылыми-зерттеу қызметіне толығымен назар аударуына мүмкіндік береді. Кәсіподақтардың құқықтық мәртебесін арттыру, олардың университеттік басқару жүйесіне қатысуын күшейту және оқытушылардың мүдделерін қорғайтын тәуелсіз арбитраждық кеңестер құру осы мәселені шешуге көмектесе алады. ЖОО оқытушыларының еңбек құқықтарын реттеу мәселесінде халықаралық тәжірибені қолдану да маңызды. Дамыған елдерде оқытушылардың еңбек шарттарын қорғау, жалақы жүйесін жетілдіру және әлеуметтік кепілдіктерді қамтамасыз ету бойынша бірқатар тиімді тетіктер қалыптасқан. Қазақстан осы тәжірибені зерттеп, өз білім беру жүйесіне бейімдеуі қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесі. (1994). Бала құқықтары туралы Конвенция (Нью-Йорк, 20 қараша 1989 ж.): Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесінің 1994 жылғы 8 маусымдағы қаулысы. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/B940001400_
2. Қазақстан Республикасының Парламенті. (2002). Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы: Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345 Заңы. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000345_
3. Қазақстан Республикасының Президенті. (1995). Қазақстан Республикасының Конституциясы. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_

4. Қазақстан Республикасының Парламенті. (2011). Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы кодекс.
https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K110000051_
5. Қазақстан Республикасының Парламенті. (2015). Еңбек кодексі.
<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000416>
6. Қазақстан Республикасының Парламенті. (2014). Қылмыстық кодекс. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226>
7. Қазақстан Республикасының Парламенті. (2014). Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекс.
<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235>
8. Қазақстан Республикасының Парламенті. (2010). Тұрғын үй қатынастары туралы заң. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z970000094_
9. Қазақстан Республикасының Парламенті. (1997). Қазақстан Республикасындағы тіл туралы заң.
https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z970000151_
10. Қазақстан Республикасының Парламенті. (1999). Бұқаралық ақпарат құралдары туралы заң.
https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z990000451_
11. Қазақстан Республикасының Парламенті. (2001). Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы заңға өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы заң.
https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z010000207_

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.